هەوڵێک بۆ خوێندنەوەی چامەی (ژێ)

حەمە کاکەڕەش
(سوید)

ئەدۆنیس دەڵێ: من شاعیرێکم بە زەحمەت پۆلێن دەکرێم، من لە خانەیەکی دیاریکراودا پۆلێن ناکرێم. دەکرێت بڵێین فەرهاد شاکەلی بە هەمان شێوە لە خانەیەکی دیاریکراودا پۆلێن ناکرێت، چونکە شاکەلی لە هەموو دەرگاکانی داوە و جێدەستی بە پری بە جێ هێشتووە. لە شیعردا یەکێکە لە داهێنەرەکانی گرووپی کفری کە بەر لە ڕوانگە شیعری کوردییان تازە کردەوە. خاوەنی دیوانی (پرۆژەی کوودەتایەکی نهێنی)یە و لە وەرگێڕان و چیرۆک و پەخشان و لێکۆڵینەوەی ئەدەبی و مێژوویی و فەلسەفە و تەسەوفدا، گوتار و کتێبەکانی شایەتحاڵی توانا و ئەزموونی پڕ بەرهەمین. لە زماندا شارەزایەکی لێهاتووە و خەمخۆرێکی تەواوی زمانی کوردییە. ئەزموونی فەرهاد شاکەلی لە هەر یەکێ لەو بابەتانەدا لێکۆڵینەوەیەکی تایبەت و پوخت هەڵدەگرێ.

بەڵام ئەوەی من لەسەری دەوەستم و هەوڵی خوێندنەوەیەکی دەدەم، گەڕانەوەیە بۆ چامەی (ژێ)، چونکە ژێ نەک هەر لە شیعری شاکەلیدا پانتاییەکی داگیر کردووە، بگرە لە شیعری نوێی کوردیدا شیعرێکی گەورە و دیار و پڕ ئەزموون و جوانییە، بەڵام بەداخەوە نەبوونی ڕەخنەگری چاک و سەربەخۆی کوردی وای کردووە ژێ ئاوڕی لێ نەدرێتەوە، یان ڕوونتر بڵێم، بە هۆی پاوانکردنی هەموو دەزگاکان، سیاسەت سەرپشکە و دەچرپێنێ بە گوێی بەناو ڕەخنەگرەکانماندا کە لەسەر کام دەنگ و ڕەنگ بوەستن و کام دەنگ و ڕەنگیش گەر پڕ داهێنان و جوانییش بێت، کە نابێتە پاشکۆی سیاسەت، پێویستە پشتگوێ بخرێ و گەر کرا لە هەوڵی بچووککردنەوەیدا بن. لێرەدا قسەیەکی ئەدۆنیسم بە بیردا دێت کە دەڵێ: لە شیعری جەواهیریدا گەلێ ئاڵۆزی و قۆقزی و موفرەداتی مردوو و لێکدراوی بەسەرچووی تیایە، بە چەشنێ، لەتەک گرنگیی شیعرەکانی، بەڵام بۆنی گوڵی زۆر کەم تێدایە بە بەراورد لەگەڵ شاعیرێکی وەک (بدوي الجبل)، کەچی جەواهیری لەبەر کۆمەڵێ هۆی سیاسی و ئایدیۆلۆژی لەلای ڕژێمەکان ناودارتر و بڵاوتر بوو. هەست دەکەم لە لای ئێمەی کوردیش بە درێژایی مێژوو ئەم حاڵەتە دووبارە و چەندبارە بووەتەوە. ئەوەتا ئەمڕۆ ئەو شاعیرانەی کە لە سیاسی و ڕژێمەکانەوە نزیکترن، زیاتر لە بەرچاون، هەرچەندە ئەمە مانای ئەوە نییە کە لە ئاستێکی بەرز و پڕ داهێناندان، چونکە هەر دیسان وەک ئەدۆنیس دەڵێ: باوەڕم وایە ئەدیب یان هونەرمەند یان ڕۆشنبیر هەرچەند بتوانێ مەسافەیەک لەنێوان خۆی و سیاسەتدا دابنێ، ئەوسا پتر دەتوانێ خزمەتی ڕۆشنبیری و هونەر و ئەدەب و کێشەکەی خۆی بکات. دەبینین شاکەلی بە ئاگاییەوە

فەرهاد شاکەلی

پەیڕەویی دووەمیانی کردووە و بەردەوام ئەو مەسافەیەی داناوە، تا نەبێتە پاشکۆی سیاسەت و هەستی بە گەورەیی قەڵەمەکەی کردووە و نەیکردۆتە قوربانی سیاسەت و سیاسەتبازی و لە بەرامبەر ئەمەشدا باجەکەی داوە ، کە بە قەد توانا و داهێنانی خۆی قسەی لەسەر نەکراوە و هەقی نەدراوەتێ. گەر وا نییە بۆ دەبێ چامەیەکی وەکو ژێ، کە لە ڕۆژگارێکدا نووسراوە کە دەگەڕێینەوە بۆ ئەو سەردەمە لە شیعری کوردیدا چامەیەکی تر نابینین بە هەمان هەناسەدرێژی و جوانی زمان و تەکنیکی ژێ نووسرابێ، کەچی چەندین ساڵ دوای ژێ کەسانی تر باس لەوە دەکەن کە چامەی درێژیان داهێناوە لە شیعری نوێی کوردیدا، بەبێ ئەوەی ئاماژە بۆ چامەی ژێ بکەن. کە ناکرێت شیعرییەت و جوانی و تەکنیکی ژێ هەر بۆ درێژییەکەی بگەڕێنینەوە، چونکە ژێ چامەیەکە ڕووبەرێکی فراوانی هەیە لە شیعری نوێی کوردیدا، چ وەک زمان و وێنە و چ وەک مانا و خەیاڵ. لەم خوێندنەوەیەدا هەوڵ دەدەم قسە لەسەر هەریەکێک لەو پایانەی شیعر بکەم لە چامەی (ژێ)دا.

زمان لە چامەی (ژێ)دا

ڕۆلان بارت دەڵێ: ئەدەب جگە لە زمان شتێکی دیکە نییە. گەر لەم ڕوانگەیەوە چامەی ژێ بخوێنینەوە دەبینین شاکەلی بە ئاگاییەوە کاری بۆ ئەوە کردووە بە زمانێ بنووسێ پڕ لە ناسکی و جوانی و وەک دەریا قووڵ و وەک کانی سادە و ساکار بنوێنێ. کە چامەی ژێ دەخوێنینەوە هەست دەکەین ژێ دەقێکە لەگەڵ خوێندنەوەکاندا نوێ دەبێتەوە و کۆتایی نایەت و لەناو ناچێ. ئەوەش جیاکارییەکانی کاری شیعری داهێنەرانەیە. کۆکتۆ لەبارەی (مالارمێ) دەڵێ: تەمومژاوییە وەک ئەڵماس. هەموو شاعیرێکی گەورە وەک پێویست تەمومژاوییە، شێوەی ئەڵماس لە توانایدایە لە ڕێگەی تیشک و درەوشانەوەوە بە قووڵایی بگات، بێ ئەوەی دیار بێ یان بێ ئەوەی تەعبیر لە مانایەکی دیاریکراو بکات. چامەی ژێی شاکەلی پڕە لە دەستەواژەی پڕ ڕاز و نهێنی و فرەشێوە و مانا و بەکارهێنانی زمان وەکو تیشک و تێکەڵکردنی ماناکان، بە شێوەیەک شاکەلی کە باس لە خواوەند دەکات وا دەزانی گۆرانی بۆ خۆشەویستەکەی دەڵێ. بە پێچەوانەوە کە باسی خۆشەویستەکەی یان نیشتمان دەکات، بە زمانێک دەبێژێ چەندین مانا هەڵدەگرێ و لە هەمان کاتدا لەنێو دڵی وشەکاندا ڕازێک بە سادەیی خۆی ئاشکرا دەکات، وەک دەبێژێ:

گەر تۆ نەبی، هانا بەرمە بەر کێ
گیانی گیانان.
هەموو نامۆن، هەموو نەیارن،
هەموو تینووی خوێنی منی دەردەدارن.
هەر ڕوومەتی تۆیە
ئەم مەلە بێباڵەی دڵم، شەو و ڕۆژ،
ڕووی لێ دەکات و دەجریوێنێ.

لێرەدا شاکەلی دەمانخاتە گومانێکەوە کە بە خۆشەویستەکەی دەڵێ گەر تۆ نەبی هانا بەرمە بەر کێ؟ یان حەسرەتی نیشتمانە یان وەک عاشقێکی سۆفی ڕوو دەکاتە خواوەند و لەوێوە بە چەند وشەیەک دنیایەکمان بۆ دەخولقێنێ کە لە سادەییدا قووڵە و لە مانادا فرەمانایە و لە زماندا زمانێکی کپ و پڕ جوانی دەنەخشێنێ. بە زمانێک نانووسێ وەک ڕەشەبا ، پڕ بێ لە هات و هاوار و دروشمی بریقەدار و خاڵی لە جوانی و ناسکی. زمانی شاکەلی زمانێکە لە ئەزموونەوە هەڵقوڵاوە، لەگەڵ ئەوەشدا ئەزموونی فیکریش لە هەڵقوڵانیدا بەشداری کردووە. لە زمانی شاکەلیدا کڵپەیەکی جوان و نەرم و هێمن و ناسک هەموو ئەگەرەکان هەڵدەلووشێ. دەقەکە

دەکاتە پارچە کریستاڵێکی ورشەدار. زمانی شاکەلی هەر تەنیا هەستکردن نییە بە شتەکان، بەڵکو بیر لێکردنەوەش دەگەیەنێت. لە (ژێ)دا دەبینین شاکەلی لە خەمی ئەوەدایە بە زمانی دوێنێ نەنووسێ و وێنەکان هەمان وێنەکانی ڕابردوو نەبن. ئەیەوێ بە زمانێک بنووسێ بۆن و ڕازی تایبەتمەندی خۆی هەبێ و بتوانێ بە زمانێکی وا ڕازی شەوانەی بگەیەنێتە نێو دڵی خۆشەویستەکەی. دەبێژێ:

کێ بێ زمانێکم پێ بناسێنێ
ڕازی شەوانەی من
بە ڕۆژ بگەیەنێتە نێو دڵی تۆ؟

بەم چەند دێڕە شیعرەی دەزانین خەمی شاکەلی بۆ زمان تێکەڵ بە عەشقی خۆشەویستەکەی بووە، تا خەمی شەوانەی بە ڕۆژ بگەیەنێتە نێو دڵی، چونکە بەو زمانە باوە ڕازی نابێت. خەونی ئەو ئەوەیە زمانێکی پێ بناسێنین مانای تازە لە خۆ بگرێ و بتوانێ ڕازی شەوانەی بە ڕۆژ بدرکێنێ، دوور لە ترسی داب و نەریت و بەربەستە گەورەکانی تر.

شاکەلی بە زمانێک دەنووسێ و گۆرانیمان بۆ دەڵێ پێی وایە گەر لە زمانی مردن نەگەین، چۆن دەتوانین گۆرانییەکەی لە بەر بکەین، گەر هاودەمی ئێش نەبین ناتوانین لە زوانی ئەو تێبگەین. دەبێژێ:

تۆیێ
زمانی مردن نازانی
چۆن دەتوانی
ئەم گۆرانییە لە بەر بکەیت؟
تۆیێ هاودەمی ئێش نەبیت
لە زوانی من چۆن دەگەیت؟

ئەدۆنیس دەڵێ: زمان وەک هەر شتێکی جوان بۆ ئەوەی شتە جوانەکەی بزانیت پێویستی بە کۆمەڵێ موعاناتی گەورە هەیە تا بگەیتە جوانییەکەی. شاکەلی بە تونێلی ئەو موعاناتەدا تێپەڕیوە، بۆیە بە زمانێک دەنووسێ سادەییەکی قووڵ و جوان بەبێ تەمومژی دەستکرد بە ئاسانی خۆی نادات بە دەستەوە؛ زمانێک هەموو ڕەگەزەکانی گەشەکردنی تێدایە... دیسان ئەدۆنیس دەبێژێ: دەقی جوان ئەوەیە کە دەروون بە هەموو ڕێبازێکەوە بە ناویدا گوزەر دەکات یان بە زمانی ڕەخنەی نوێی ئێمە واتە فەرمانا و شێمانەیی دەگەیەنێت.

کێش بە نیسبەت ئێمەوە هیچ ناگەیەنێت، هەروەها بانگەشەی شیعری لە پێناوی کێشدا ناکەین، بەڵکو لە پێناو جوان نواندن و خواستن و ئیشارەدایە تا دەبێتە دروستکراو و تایبەت. کەواتە زمانی مەجازی سیحرە، هەرچۆنێک دەربیبڕین گوتن بەرجەستە دەکات، هەتا هەتایە وێنەکانی نوێیە. زۆرترین مانا بە کەمترین واژە دەگەیەنێت. زەمەنی مەجازیش چەندان پلەی هەیە، کە بەرزترینیان خوازەیە. مەجاز وەک سیحر کار دەکات، وەک ئەوەی دووریی نێوان ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوا کورت بکاتەوە، ئاوا دژەکانمان بە سارێژبوو نیشان دەدات و ژیان و مردن، ئاو و ئاگر بە یەکەوە دەخاتە ڕوو.

لەژێر وردبینی ئەو چەند دێڕەی سەرەوەدا، دەتوانم بڵێم چامەی ژێ ئەو شیعرەیە کە دەروون بە هەموو ڕێبازێکەوە بەناویدا گوزەر دەکات و هەست بە هاژەی شەپۆلە نەرمەکانی شیعر دەکات. شاکەلی نە بۆ کێش و نە بۆ سەروا نانووسێ و کاری شیعر لەوە بە گەورەتر دەزانێ کە لە چوارچێوەیەکی بچووکدا مەلی شیعر تەنگەنەفەس بکات. بەڵکو شاکەلی لەپێناو جوان نواندن و بەکارهێنانی زمانێک کە بتوانێ وێنەیەکی تر و دنیایەکی تر و مانایەکی تر بخوڵقێنێ، دەبێژێ:

لەگەڵ پەلکەڕەنگینە و باراندا
سترانی ئەشقێکی بێ سەروشوێنم دەگوت.

شاکەلی لە مرۆڤ دوور دەکەوێتەوە و باوەش دەکات بە باران و پەلکەڕەنگینەدا و سترانی عەشقێکی بێ سەروشوێن دەڵێ، بۆ ئەوەی ئەو زمانەی عەوداڵێتی لەوانەوە فێر بێت، چونکە سروشت لانکەی هەموو جوانی و دەنگ و ڕەنگەکانە.

وێنە و خەیاڵ و مانا

ئەبو تەمام، کە لە ساڵی ٢٣١ی کۆچیدا، کۆچی دوایی کردووە، لە ڕێی ئەزموونە شیعرییەکەی و ڕوئیاکەیەوە تێمان دەگەیەنێ، شیعر جۆرێکە لە دروستکردنی دنیا بەڵام بە زمان. هەروەها پێوەندی نێوان شیعر و وشەیش بە پێوەندی نێوان دوو عاشق دەچوێنێ. شاکەلی لە (ژێ)دا ڕژاوەتە پێوەندی نێوان شیعر و وشەوە و بووە بە ئاشقی سێیەم و دنیایەکی تەواو تایبەتی دروست کردووە. بە زمانێکی چڕ شتەکانی بەسەر یەکدا شکاندووە و جارێکی تر شێوە و ڕەنگ و مانای تازە و جوانتری پێ بەخشیون. بۆ شایەتحاڵی ئەو دێڕانەی

سەرەوە چەند وێنەیەک لە چامەی (ژێ) دەخوازین، با وێنەکان خۆیان قسە بکەن کە پڕن لە خەیاڵی شاعیرانە و فرەمانایی.

وێنەکان

ملی ڕۆژ، بسکی شەوان، زمانی خوێن، بەندەری تەنهایی، چەپکێ گڕ، زمانی ڕێگە، هەستی باراناویم، زمانی باران، بەژنی باوبۆران، ناخی ئاخ، گۆلی شەوگار، وردەواڵەی ئارەزوو، مەشخەڵی یاد، تیشکی باوەڕ، برینێکی بێدەنگ، دڵی پرسیار، بروسکەی تووڕەیی، بۆنی کرێوە، چەمەری نیگام، تاری ڕۆژانی ژینم...

*** شەوانە وەکو گومەزیی کۆنە مزگەوتێ**
خۆم گرمۆڵە دەکەم.

*** هەر ڕوومەتی تۆیە**
ئەم مەلە بێباڵەی دڵم، شەو و ڕۆژ،
ڕووی لێ دەکات و دەجریوێنێ.

*** گەر ئێوارە وەکو پشکۆ**
بچزێ بە لێوی شەوگاردا

*** ئەگەر گزنگ ببێتە ئاگرێک و**
بەر بێتە کۆتەڵی تاریکایی

*** پەڵە پەڵەی هەور**
وەکو پینە بە کراسی شینی ئاسمانەوە
دیار بێ.

ئەم چەند وێنەیەی چامەی ژێ بەسن بۆ ئەوەی بزانین دنیای خەیاڵ و مانا لە لای شاکەلی تایبەتمەندی خۆی هەیە و ڕازی نابێت شتەکان بە چەقبەستوویی بمێننەوە و یەک شێوە و مانا و ڕوانین لە خۆ بگرن. ئەوەتا مل دەبەخشێ بە ڕۆژ و گەردانەیەکی سپی مرواری دەکاتە مل، بسک بە شەوان و قردێلەیەکی گوڵڕەنگی هەورێشم دەدا لە بسکی شەوان، زمان بە خوێن دەبەخشێ و بەندەر بە تەنیایی و چەپک بە گڕ و بەژن بە باوبۆران. هەست لە لای شاکەلی باراناوی دەبێ و شەوگار گۆلی دەبێ و ئارەزوو پڕ دەبێ لە وردەواڵەی ڕەنگاوڕەنگ و یاد مەشخەڵ بە دەستەوە دەگرێ و دوودڵی دەبێت بە کوورە و پریشکی لێ بڵاو دەبێتەوە. پەلکەزێڕینە دەستی هەیە و ژاوەژاو وەک دەریایەک کەناری هەیە. پرسیار دڵ و تووڕەیی برووسکە و کرێوە بۆنی هەیە. ئاسمان کراسی شین لە بەر دەکا و تاسە چرا و ڕووناکی ڕوومەتی هەیە و خەون وەرز و ژین ژێ. شاکەلی لە وێنەکێشاندا بە وشە دەستێکی باڵای هەیە و دەبێژێ:

شەوانە وەکو گومەزیی کۆنە مزگەوتێ
خۆم گرمۆڵە دەکەم.

ئەم وێنەیە هێندە کاریگەرە، مرۆڤ لە هەرکوێ گومەزی کۆنەمزگەوتێکی بەرچاو کەوێ وا هەست دەکات کەسێکە و خۆی گرمۆڵە کردووە. بە پێچەوانەشەوە کە مرۆڤێک ببینی خۆی گرمۆڵە کردبێت، گومەزی کۆنە مزگەوتێکت دێتەوە بەرچاو. شاکەلی دەبێژێ:

هەر ڕوومەتی تۆیە
ئەم مەلە بێباڵەی دڵم، شەو و ڕۆژ،
ڕووی لێ دەکات و دەجریوێنێ.

چ وێنەیەکی خەیاڵیمان بۆ دەکێشێ؛ دڵ مەلێکی بێباڵە و ڕوومەتێک دەکاتە ڕووگە و ڕووی لێ دەکات و دەجریوێنێ.

پەڵە پەڵەی هەور
وەکو پینە بە کراسی شینی ئاسمانەوە
دیار بێ.

لە شیعر و چیرۆک و ڕۆماندا زۆر قسەیان لەسەر هەور و ئاسمان کردووە، بەڵام ئاخۆ کێ توانیویێتی وەک شاکەلی بینینمان ڕاوەشێنێ و ... پەڵەهەورەکان بە پینەی کراسی شینی ئاسمان بچوێنێ. ئەمە کاری شیعری داهێنەرانە و خەیاڵی شاعیرانەیە. ئێمە ڕۆژانە پەڵەهەورەکان بە ئاسمانەوە دەبینین، بەڵام ناتوانین وەکو پینەی کراسی شینی ئاسمان بیانبینین، چونکە جیاوازی و ناولێنانی شتەکان خەیاڵ و جورئەتی ئەوێ. شاکەلی فەزا و حاڵەتێک لە خەیاڵ و وێنە دەسازێنێ، هەرگیز خۆی بە هەڵوێستێکی ڕوون و ئامادەوە نابەستێتەوە. ئاسۆیەک لە وێنە بۆ خوێنەر دەخاتە سەر پشت، کەش و هەوایەک لە خەیاڵ دروست دەکات. لەلای شاکەلی ئێوارە وەکو پشکۆ دەچزێ بە لێوی شەوگاردا و گزنگ دەبێتە ئاگرێک و بەر دەبێتە کۆتەڵی تاریکایی. ئەوپەڕی جوانی و هەستکردن بە مانایەکی خەیاڵییە ئێوارە بچوێنی بە پشکۆ و بچزێ بە لێوی شەوگاردا و گزنگ کە سەرەتای

ڕۆژهەڵاتنە، بیچوێنی بە ئاگرێک و بەر ببێتە کۆتەڵی تاریکایی. لێرەدا واقیع بوونی هەیە، بەڵام بوونێکی خەیاڵی. شاکەلی لەپێناو دەربڕینی پڕ مانا و نوێدا هەوڵی ئەوەی داوە کە گراماتیکی زمانی کوردی تێک بشکێنێ و جوانتر بینووسێتەوە. دەبێژێ:

* لە تویی برینێکی دڵما دەهێورێن.
* کە ساڵ دەپاییزێت.
* نە بە تاریکی دەسیسێت و ...
* گەڵای داری بیرەوەریت دەزەردێت.

لە زمانی کوردیدا کورد ناڵێ: دەهێورێن، دەپاییزێت، دەسیسێت، دەزەردێت... بەڵکو ئەمە خەیاڵی فراوانی شاکەلییە کە دەتوانێ دەستەواژەی وا بخولقێنێ کە پێشتر بوونی نەبووبێت...

چامەی ژێ هێندە هەناسەدرێژ و پڕ ئەزموونە، دەکرێت لە زۆر ڕوانگەوە بخوێنرێتەوە ، چونکە هەر یەکێک لەم چەمکانە بە قوولی لە (ژێ)دا پانتاییەکیان داگیر کردووە، وەک نیشتیمان، مێژوو، کوردایەتی، عەشق، تەسەوف و چەوسانەوە، بەڵام قسەکردن لەسەر هەر یەکێک لەو چەمکانە کاری ئەم نووسینەی من نییە. لە کۆتایی نووسینەکەمدا قسە لەسەر وێنەی دوو سەرکردەی نەمری کورد دەکەم کە یەکەمیان بارزانیی نەمر و دووەمیان پێشەوا قازی محەمەدی نەمرە. شاکەلی هێندە شاعیرانە وێنەیانی کێشاوە، دوو پەیکەری زێڕینی تریفەدار دەبینین، دوور لە هەموو هات و هاوارکردنێک بوون و ژیانیانی کردۆتە دوو تابلۆی شیعریی جوان و سەرنجڕاکێش. کە لە خوێندنەوەی ژێ دەبینەوە ئەوسا دەزانین چەند ڕاستگۆیانە هەستی خۆی دەربڕیوە. بەبێ ئەوەی ناوی ئەو سەرکردە نەمرانە بهێنێ، خوێنەری زیرەک هەست بە بوونیان دەکات لە دووتویی چامەی (ژێ)دا.

لە وەسفی بارزانیی نەمردا دەبێژێ:

من چۆن بتوانم
باسی مەرگی دڵدارێکم لە دەم دەربچێ...
شۆڕەسوارێک بوو
هەمیشە ڕووی دەکردە هەوراز.
هەڵۆیەک بوو
هەردەم لە ترۆپکی شاخان دەژیا ،
ڕووبارێک بوو
بەبێ خاک نێوی خۆی لە دەست دەدا...
لە گڵکۆشدا نێوی دەبێتە شەوچرایەک
لە ئەشکەوتی دڵی بێهومێدانا
دەدرەوشێتەوە...
ئەگەر بەرۆکی کەژ و بەندەن دەگرن
گۆرانییەکەی تۆ دەڵێتەوە،
ڕێگە بە چەم دەگرن
دەنگی لە دەنگی تۆ دەچێ،
دەست دەنێنە بینی کانیاو
نێوی تۆی لە بیر ناچێتەوە.
نێوی تۆم چۆن لە بیر دەچێتەوە؟
مەشخەڵی یادت
هەرێمی تاری ئاوەزم ڕوون دەکاتەوە.
بە هەر ئاوایەک قسەم بۆ دەکەی بیکە،
من چاوەڕێی تاکە وشەییێکم لە زارت بێتە دەر...
دەنگت وێرانان ئاوەدان دەکاتەوە،
دیدارت لە تاریکستاندا تریفەیە...

لە وەسفی پێشەوا قازی محەمەدی نەمردا دەبێژێ:

لە کەوشەنی ئازادیدا میرێک بوویت و
لە کۆڕی جەنگاوەریدا شاسوارێ،
کە تۆ تاڤ بووی
هەودای تیشکی زێڕینت
دەکردە گەردەنی دوندی ئەم زێد و بوومە،
چرایەکت لەنێو دڵتا هەڵکردبوو
پەنگر بوو، پەنگرێکی ئاڵ،
ڕۆژی سوور بوو... یاران هەموو
بە دڵ گۆرانییان دەچڕی.
کام نهێنی ئاشکرا بکەم؟
ڕازی دڵم لای کێ بدرکێنم؟
خۆ تۆ نەماوی تا پێمان بڵێی
کێ بوو تیربارانتی کرد؟
شێوەی شیرینی تۆ پەڵەهەورێکی خەفەتبارە.

لە دوایین هەناسەی نووسینەکەمدا دەڵێم ئەم نووسینە هەوڵێکە بۆ خوێندنەوەی چامەی (ژێ)، چونکە ژێ دەقێکە فرەمانا و فرەڕەهەندە و چەندین خوێندنەوە هەڵدەگرێ و بە بێدەنگی جووڵە دەکات و لە گوتنیشدا بێدەنگە. دەقێکی ڕەسەنە، چونکە ئەزموون دەکێشێ، دووبارەکردنەوەی تیا نابینرێ، بەڵکو هەمیشە لە

نوێکردنەوەدایە.

د. ماجیدە حەموودی دەڵێ: قەسیدەی گەورە وەک نان لە پێشت ئامادە نییە، یان وەک گلاسێک ئاو. شتێک نییە دەستی پێدا بهێنی و دەستی لێ بدەیت و یەکبار دەوری بگریت، بەڵکو دنیایەکی فرەڕەهەندە، دنیایەکی شەپۆلدارە دێتە ناوەوە، وێڕای ڕۆشنییەکەشی چرە، وێڕای درەوشانەوەکەی قووڵە. لەناویدا دەژیت، کەچی ڕێگە نادات بیگری، بەرەو تەمێک لە هەست و شعوور دەتبات، تەمێک کە بە واژەیەکی تایبەتی پێشوازیت لێ دەکات. ئەدۆنیس تەمومژێک ڕەت دەکاتەوە کە ئامانجی یاریکردنە بە زمان، هەستیاری و چڕییەکەشی وەلا دەنێت. تەمومژێکی دەوێ کە سەرەڕای ئەوەی لە ناخەوە چڕە لە جیهانبینی و فکر و هەڵچوونەکان، ڕوون و ئاشکرا خۆی دەنوێنێ. واتە سەرەڕای ئەوەی ناتوانین بە وردی لەسەری بڕۆین و دەستی بەسەردا بگرین، بەڵام هەست بەو جۆرە شیعرە دەکەین و ئاوێتەی دەبین.

لێرەدا قسەکانم لەسەر دەقی شیعری (ژێ) کورت دەکەمەوە. ئەو دەقە تایبەتمەندی خۆی هەیە. هەر لە ڕێگەی ئەو تایبەتمەندیەشەوەیە پێناسەی خۆی دەسازێنێ. لە لایەکی دیکەشەوە وەک کارێکی ئێستێتیکی دەبینرێت، واتە چەشنێکە لە بەکارهێنانی زمان و دۆزینەوە و مەعریفە.

سەرچاوە:

(١) فەرهاد شاکەلی: ژێ، چاپی یەکەم، ستۆکهۆڵم، سوێد ١٩٨٥ ، چاپی دووەم، کوردستان، ٢٠٠٠. [چامەی ژێ لە ماوەی نێوان ١٩٨٣/٧/٢٨ تا ١٩٨٤/١١/١٠دا نووسراوە].

(٢) ادونیس: سیاسة الشعر، دار الاداب، بیروت، الطبعة الثانیة ١٩٩٦ . [فصل شعریة القراءة].